

Νίκος Λακόπουλος

Οι δρόμοι του ραδιοφώνου

Η οδός της ανεύρετης επικοινωνίας

ΠΡΩΤΗ ΔΙΑΔΡΟΜΗ: ΤΟ ΒΛΕΜΜΑ ΣΤΟ ΜΙΚΡΟΦΩΝΟ

Σε μια τηλεοπτική του συνέντευξη ο Χρόνης Μίσσιος είπε ότι έσκιζε στη φυλακή τα χειρόγρατά του για να μην έχουν οι φύλακες στοιχεία για την ψυχολογική του κατάσταση.

Όταν, το 1984, άρχισα να δουλεύω για το ραδιόφωνο, στην εκπομπή «Θέλουμε τον κόσμο και τον θέλουμε τώρα», με συγκινούσε βασικά το γεγονός ότι θα ήμουνα-με-άλλους. Πρώτα πρώτα με πολλούς αμέτρητους και άγνωστους «άλλους». Αυτό ήταν που με γοήτευε στο ραδιόφωνο περισσότερο. Ύστερα με μερικούς, συγκεκριμένους και «απτούς» «άλλους». Τους ανθρώπους με τους οποίους θα συνεργαζόμουν.

Το να κάνεις μια εκπομπή στο ραδιόφωνο ισοδυναμεί με το να κάνεις στρηπτ της στην Πλατεία Συντάγματος. Είναι κάτι θριαμβευτικό και γι' αυτό θαθεία οδυνηρό. Είναι κάτι που σε απο-ξενώνει γιατί αποκαλύπτει πόσο είμαστε-ξένοι. Και είμαστε-ξένοι από πριν. Και θάμαστε-ξένοι και μετά. Και θάμαστε ξένοι για πάντα.

Όλη η γοητεία του ραδιοφώνου βρίσκεται στην ψευδαίσθηση πως είμαστε μαζί. Στην ψευδαίσθηση πως «επικοινωνούμε». Η τηλεόραση μπορεί να μακιγιάρει και να πλασσάρει μια φτιαχτή ή την ίδια σου την εικόνα ως αληθινή. Μυθοποιεί, απομυθοποιεί και ποτέ δεν μπορεί να αναπαραστήσει το πραγματικό. Η οθόνη παρουσιάζει μια διακύμανση της εικόνας σου και αυτό που υποδύσαι διασώζεται μέσα στο βλέμμα.

Το βλέμμα είναι η δυνατότητα να υπάρξει η εικόνα σου. Μπορεί η τηλεόραση να πάρει έναν λαοφιλή ηγέτη και να τον κάνει κλόουν. Μπορεί να πάρει έναν κλόουν και να τον κάνει λαοφιλή ηγέτη. Στην τηλεόραση το ψέμα, το μη πραγματικό, αυτό

που υποδύεσαι κυριαρχεί. Η οθόνη μας απομακρύνει απ' την αλήθεια. Το βλέμμα μας ανοίγει το δρόμο στο ψέμα. Η τηλεόραση παγιδεύει τις αισθήσεις μας, εκτελεί την φαντασία, δολοφονεί το όνειρο και γίνεται έτσι ένα μέσο-να-μη-βλέπουμε.

Το ραδιόφωνο αρχίζει εκεί που το βλέμμα έχει τελειώσει. Χτίζει την δύναμή του στην απουσία του βλέμματος. Αυτό είναι ένας όρος για να δούμε. Είναι ο δρόμος για να οδηγηθούμε στην αλήθεια. Το ραδιόφωνο γεννάει ψευδαισθήσεις αλλά δεν είναι ψεύτικο. Εμφανίζεται σαν ένα μέσο που θα μας οδηγήσει στην αλήθεια. Αντί να παγιδεύσει αφήνει ελεύθερη τη φαντασία. Και δω αρχίζει το απίστευτα σκοτεινό παιχνίδι του.

Η φαντασία είναι η απόδειξη του «εγώ» μας. Είναι η δημιουργία της δικής μας εικόνας, δηλαδή η δημιουργική καταστροφή της εικόνας. Είναι ο κυριότερος αντίπαλος του βλέμματος, καθώς το υπερβαίνει και αναπτύσσεται πέρα απ' αυτό εκεί όπου το βλέμμα δεν μπορεί πια να παίξει το νοσηρό του παιχνίδι και ο κόσμος, που μας περιβάλλει, χωρίς να τον διαλέξουμε, μεταμορφώνεται μόνο και μόνο για μας: τον οικειοποιούμαστε τότε και μπορούμε να συνάψουμε μαζί του συνθήκη ειρήνης.

Η εικόνα είναι απ' την αρχή μια δέσμευση που βρίσκεται απέναντι απ' την ελευθερία, όσο κι αν εμφανίζεται με τις πλεκτάνες της σαν το δυνατό όριο της ελευθερίας. Η εικόνα μας παγιδεύει και μας φυλακίζει, μας περιορίζει με τον ίδιο τρόπο, που ένα άλογο περιορίζει την δυνατότητά μας να καλπάζουμε. Η φαντασία είναι η δυνατότητα του φυλακισμένου να θγει απ' τη φυλακή του καταστρέφοντάς την.

Η φαντασία είναι οι δικές μας εικόνες, η καταστροφή των δοτών εικόνων, η μήτρα της ελευθερίας και το έδαφός της. Το να βλέπουμε είναι ο επικτός τρόπος να μη βλέπουμε με τον ίδιο τρόπο που το να μη βλέπουμε είναι ο μόνος τρόπος για να δούμε. Και το κυριότερο: το να μη μας βλέπουν είναι ο μόνος τρόπος για να «ειδωθούμε». Το ραδιόφωνο μας επιτρέπει να «βλέπουμε» χωρίς να βλέπουμε και κυρίως χωρίς να μας βλέπουν. Μας δίνει τη δυνατότητα μιας πολυτελούς απο-χώρησης, μιας ειδικής σχέσης με τον κόσμο. Είναι ένα κοινωνικό επισκεπτήριο τη στιγμή, που βρισκόμαστε στα όρια του να φύγουμε ή να μείνουμε, την στιγμή της συνειδήσης της αυθυπαρξίας μας, της αυτογένειας των εικόνων μας, του αυτοπροσδιορισμού μας και της αίσθησης της «χωριστότητας» μας, που μας θάζει το ερώτημα αν θα μείνουμε ή αν θα φύγουμε. Αν θα προσχωρήσουμε ή αν θα αποχωρήσουμε. Αυτό το επισκεπτήριο έρχεται ή δεν έρχεται την ώρα που οι ενοχές μας για το ίδιο το γεγονός της ύπαρξής μας μας πιέζουν τόσο πολύ που να επιθυμούμε μια οποιαδήποτε απάντηση, ένα οποιοδήποτε μήνυμα, ένα σήμα: το ραδιόφωνο μας αποκαλύπτει ή μας αποκρύπτει επιμελώς τη σχέση μας με τον κόσμο, με τον εαυτό μας, με το χρόνο και με το θάνατο, με την πιο σαφή δηλαδή απόδειξη της ύπαρξής μας. Αυτή είναι η λειτουργία του, το μυστικό και η δύναμή του. Κινείται εύκολα ανάμεσα στο ψέμα και το μη ψέμα, το «εδώ» και το «εκεί», την ατομικότητα και την κοινωνικότητα. Την στιγμή που χρειαζόμαστε επειγόντως μια απάντηση, το ραδιόφωνο είναι μια άμεση ζωντανή ανταπόκριση, μια απάντηση που μπορεί να σημαίνει «ναι», «όχι», «ίσως».

Αυτή η φωνή στο ραδιόφωνο είτε λέει ναι είτε λέει όχι, δεν έχει πρόσωπο, δεν έχει μάσκα, δεν έχει μορφή. Αυτή η φωνή δεν είναι μακιγιάζ, δεν είναι ψέμα, δεν είναι μια οπτική απάτη. Το ραδιόφωνο για τον εκφωνητή είναι η αποκάλυψη της αλήθειας του καθώς το μικρόφωνο τον ξεγυμνώνει και το ξέρει. Διδασκεί και αποκαλύπτει την ψυχή του, τον διαλύει και τον τσακίζει καθώς φανερώνει τα άγχη του, τα πάθη και

τον έρωτά του. Κυλάει ο χρόνος και κείνος ντρέπεται αμήχανος, γιατί οι ενοχές μας στο μικρόφωνο γίνονται αμηχανία. Στερείται τις χειρονομίες του, το βλέμμα και το σώμα του το μακιγιάζ και τα «ελαφρυντικά του»: το μόνο που απομένει από αυτά είναι τα κίνητρά του, κίνητρα ωστόσο που εξ αρχής απαιτούν ένα διαχωρισμό πάνω στον οποίο θα στηθεί η αντίθεσή του, η πάλη του με τον ακροατή και ο αμοιβαίος φθόνος

Sabine Weisse, Το δάσος της Βουλώνης, 1956. (Μουσείο Ελνζέ, Λωζάννη.)

που θα αναπτυχθεί κάτω απ' την αίσθηση μιας συνενοχής που όμως το ίδιο το ραδιόφωνο δεν επιτρέπει: αυτή η «σχέση» θα κομματιαστεί σε δυο ρόλους. Οι «βιολογικές» διαφορές δεν θα επιτρέψουν παρά μόνο δυο ρόλους θανάσιμα, αντί-θετους, τόσο πολύ που μόνο έρωτας, λατρεία, μίσος χωράει ανάμεσά τους. Θα μείνει πάντα μια σχέση άνιση, μονομερής μια σχέση καταδικασμένη να πεθάνει.

Ο εκφωνητής δεν είναι θέαμα. Είναι ένα «φάντασμα» που μπορεί να σημαίνει οτιδήποτε. Δεν έχει δυνατότητα να το καθορίσει ο ίδιος. Είναι έρμαιο της τύχης του. Εδώ υπάρχει θέατρο, υπάρχουν θεατές, σκηνή υπάρχει όμως δεν υπάρχει και είναι έργο χωρίς ενδύματα, σκηνικά και μεταμφίεση μια εναέρια παράσταση από απόσταση όπου η σχέση δεν μπορεί να εισπραχθεί οπτικά καθώς το βλέμμα είναι εξόριστο. Είναι μια ακροβασία χωρίς δίχτυ, ένα παιχνίδι πάνω και πέρα απ' την πλατεία, μια καθαρή διαστροφή της επικοινωνίας μια εναγώνια αναζήτηση της: ποτέ δεν ξέρεις αν η πλατεία είναι γεμάτη ή άδεια. Μια ραδιοφωνική εκπομπή είναι μια αθέβαιη γιορτή, είναι κατά βάθος ένα γεγονός οδυνικό, ένα κυνήγι της φωνής απ' την σιωπή, που την κυκλώνει επικίνδυνα και μερικές φορές την φτάνει.

Μπορείς εύκολα ή δύσκολα, δεν έχει σημασία, να «κρυφτείς» πίσω από μια φωνή, να προσποιηθείς πως όλα είναι εντάξει να φορέσεις το αλεξίπτωτό σου και να πέσεις. Είναι όμως εντάξει όλα; Η φωνή μας είναι η απόδειξη πως είμαστε μόνοι, η γλώσσα αποδεικνύει την αδυναμία μας να επικοινωνήσουμε το ραδιόφωνο υπογραμμίζει την σιωπή με το να την διακόπτει. Ένα μέσο που αποκαλύπτει την «χωριστικότητα» την μοναξιά, την ανάγκη μιας επικοινωνίας που δεν μπορούμε να πραγματώσουμε, ένα μέσο γι' αυτό-που-δεν-πρόκειται-να-συμβεί.

Μπροστά στο μικρόφωνο-καθρέφτη σε πίνει πανικός- η μέρα σε εξαπατά- η νύχτα σε αποκαλύπτει: είσαι εδώ-δεν είσαι εκεί. Είσαι μόνος σου. Παίζεις το παιχνίδι είσαι-με-τους-άλλους, ενώ το ξέρεις πως δεν είναι έτσι- οι άλλοι δεν είναι εκεί- είναι ένα κρυφτούλι εύκολο, ένα παιχνίδι δύσκολο, μια ακροβασία επικίνδυνη. Θα σπάσεις. Είναι θέμα ημερών, θέμα στιγμών είναι θέμα χρόνου να καταλάβεις τι συμβαίνει: αν είναι η νύχτα που εμφανίζεται να εξαπατά φταίει η μέρα γι' αυτό που υποδύεται την έντιμη την νόμιμη την μοναδική κάτοχο της αλήθειας. Το ραδιόφωνο μέσο επικοινωνιακό-χωρίς διαφάνεια, το ραδιόφωνο μέσο σκοτεινό-πέρα από τις συμβάσεις που μας κρύβουν την αλήθεια, το ραδιόφωνο μέσο αποσυσκότησης αποκαλύπτει την σκευωρία της επικοινωνίας, την πλάνη, την πλεκτάνη, την μαγεία τους.

Η μέρα όπως και η τηλεόραση για να υπάρξουν χρειάζονται φως. Το ραδιόφωνο είναι ένα μέσο χωρίς φως. Σφιχτά αγκαλιασμένο με τη νύχτα έχει δικό του. Η νύχτα είναι η ώρα του ραδιοφώνου. Γιατί τη νύχτα οι θεσμοί και οι κοινωνικές εξουσίες καταλύονται. Τα επίπλαστα, τα «φανερά» δηλαδή τα απατηλά δεν έχουν εδώ θέση και είναι αυτό που δίνει εξουσία και υπόσταση στο ραδιόφωνο: η νύχτα.

Η μέρα και η τηλεόραση εξαπατούν, μακιγιάρουν, κρύβουν. Η νύχτα και το ραδιόφωνο αποκαλύπτουν, φανερώνουν, τιμωρούν και εκδικούνται. Εκδικούνται γιατί η νύχτα είναι η ώρα και η ανάγκη της δικαιοσύνης. Η ώρα που οι ρόλοι, οι θεσμοί θα χαλαρώσουν, θα υποχωρήσουν κάτω από την αίσθηση του ψέματος τους, θα καταλυθούν. Η δικαιοσύνη είναι αίσθηση νυχτερινή, όπως το ραδιόφωνο, η αποχώρηση, ο θάνατος και η αλήθεια.

Το ραδιόφωνο απ' τη φύση του δεν είναι μέσο κρατικό, ούτε αντικρατικό επομένως. Είναι άνομο, αυτόνομο, παράνομο γιατί έλκει την εξουσία και τη δύναμή του σε δυνάμεις που υπάρχουν πριν έξω πέρα και μετά από κάθε νόμο. Δεν επινοήθηκε. Ανακαλύφθηκε. Το ραδιόφωνο ήταν εδώ έξω απ' τις κοινωνίες πριν από αιώνες, πριν από χιλιετηρίδες όταν ο Λόγος δεν υπήρχε. Είναι ένα μέσο άλογο αυτόλογο παράλογο. Είναι ένα μέσο αντιφατικό, αντινομικό, ανατρεπτικό, ανορθολογικό γιατί υπάρχει πριν από το Λόγο, το νόμο, την τάξη και την νόηση. Και είναι γι' αυτό που είναι το πιο ερωτικό-αισθησιακό-αληθινό μέσο έκφρασης. Μπορεί να προκαλέσει όσο κανένα άλλο ένταση και πάθος και ψευδαίσθηση.

Η ανωνυμία είναι στοιχείο της ελευθερίας με τον ίδιο τρόπο που η επωνυμία συνδέεται με τον καταναγκασμό. Το ραδιόφωνο μπορεί να δώσει απ' την αρχή στα πράγματα ένα καινούργιο νόημα χωρίς να ενδιαφερθεί για το όνομά τους.

Το ραδιόφωνο είναι μέσο αντικοινωνικό και γι' αυτό κοινωνικό. Είναι ένα μέσο έκφρασης που απαιτεί τα δικά του εκφραστικά μέσα, που έχει τη δική του γλώσσα, που προκαλεί τις δικές του αισθήσεις. Είναι ένα μέσο αισθησιακό, φαντασιακό, ερωτικό.

Ο έρωτας είναι ο βασικός νόμος του σύμπαντος. Υπάρχει όπως και το ραδιόφωνο πριν έξω πέρα και μετά από το Λόγο. Ο έρωτας όπως και το ραδιόφωνο έρχεται σε μας μακριά μας καλεί όπως και το ραδιόφωνο εκεί, όπου για να πάμε πρέπει να θγούμε έξω απ' την ιστορία.

Οι πιο φανατικοί ακροατές του ραδιοφώνου είναι οι γυναίκες. Είναι αυτοί που μπορούν να δουν χωρίς τα μάτια τους, να δοθούν και να φύγουν. Είναι όσοι δεν είναι κουφοί. Το ραδιόφωνο σε αντίθεση με άλλα μέσα επικοινωνίας απαιτεί να του δοθείς. Καθολικά, απερίσκεπτα, απόλυτα. Οι ακροατές του ραδιοφώνου είναι άτομα που θέλανε να είναι αλλού. Άτομα που επιθυμούν χωρίς να έχουν, άτομα-που-θέλουν-πολύ, άτομα που επιθυμούν να φύγουν, άτομα που ποθούν. Το ραδιόφωνο παίζει με τους πόθους μας. Με τους κρυφούς μας πόθους. Με τους φανερούς μας πόθους. Με τους πόθους που φύγανε. Μ' αυτούς που θέλουμε πολύ να έρθουν. Το ραδιόφωνο είναι ένας ήχος σε κατάσταση πάθους ένα περιπλανώμενο στον αέρα πάθος, όπως πάθος είναι η ανθρωπίνη ζωή. Πάθος είναι να σπρώχνουμε ένα δικό μας ήχο για να τον συναντήσει κάποιος άλλος. Πάθος είναι απ' την αρχή της η ιστορία της κοινωνίας, η ιστορία δηλαδή της επικοινωνίας.

Το ραδιόφωνο κινείται με πάθος πάνω στο έδαφος της επιθυμίας μας να ποθήσουμε, να δοθούμε και να φύγουμε. Η οργάνωση της ζωής στις πόλεις αφαίρεσε από το ραδιόφωνο τη μαγεία που προσφέρουν οι ανοιχτοί χώροι και το έφερε πολύ κοντά στην διαστροφή μιας λαθραίας ακρόασης, εκεί που οδηγεί σήμερα η μεγαλούπολη όλα τα άτομα που εγκλωβίστηκαν σ' αυτήν. Εκεί όπου το παιχνίδι της διαστροφής εμφανίζεται πια νομιμοποιημένο. Η απουσία επικοινωνίας, που τονίζει το ραδιόφωνο θέτοντας ταυτόχρονα και το αίτημά της, μοιάζει σήμερα σαν επικοινωνία. Την αμεσότητα της επαφής και την αλήθεια της επικοινωνίας αντικατέστησε η εμπόρευσή των επικοινωνιακών αναμνήσεων και της σημερινής μεγάλης ιδέας των πόλεων: της φυγής.

Η φυγή είναι μια ψευδής κατάργηση του χώρου και του χρόνου γιατί ορίζεται σε σχέση μαζί τους. Η φυγή είναι το άγχος και η ψύχωση, η παθολογική ανάγκη των σύγχρονων κοινωνιών. Είναι μια διαταραχή εξαπλωμένη. Είναι αίτημα, σκοπός, ανάγκη, δυστυχία και ανεκπλήρωτος έρωτας. Το ραδιόφωνο αντί να μας πάει αλλού,

φέρνει-δήθεν κάτι μακρινό κοντά μας τονίζοντας την απουσία ενός και μοναδικού ενιαίου χώρου όπου θα μπορούσαμε γαλήνια να οργανώσουμε τη Ζωή, τις σχέσεις και την επικοινωνία μας. Το ραδιόφωνο όπως και το τηλέφωνο είναι μια βίαιη επέμβαση στη ζωή μας, που υπερτονίζει αυτό που υποτίθεται ότι μπορεί να καλύψει: την απουσία επικοινωνίας, αυτό που δεν μπορεί να ορίσει την κατάσταση ενός ερημίτη ή ενός περιηγητή όσο αυτή του κατοίκου των μεγαλουπόλεων: την μοναξιά μας. Γιατί η μοναξιά σε αντίθεση με την μοναχικότητα είναι η αδυναμία μας κατόπιν αρνήσεως, η παραίτησή μας από μια επικοινωνία που εμφανίζεται χωρίς ειρμό, νόημα, σκοπό και στέρεη προοπτική. Μια επικοινωνία που όταν δεν νομιμοποιηθεί ως ψευδής εμφανίζεται μάταιη και τότε σε αντίθεση με αυτό που συμβαίνει με τον ερημίτη ή τον ταξιδιώτη καταστρέφει κι αυτήν ακόμα την επιθυμία και την προοπτική μιας άλλης επικοινωνίας. Καταστρέφει την επιθυμία της και οδηγεί σ' αυτό που χαρακτηρίζει την ζωή των συγχρόνων πόλεων: την ψυχική ματαίωση, την ακύρωση των συναισθημάτων μας, τον συναισθηματικό ακρωτηριασμό.

Το ραδιόφωνο βρίσκεται έξω απ' το χώρο και έτσι μπορεί να συνδεθεί με το αίτημα της φυγής ή με το αίτημα μιας υπερχώριας επίσκεψης ήχων. Η δύναμή του όμως βρίσκεται στην ικανότητα του να προκαλεί διαστολές στον χρόνο, να υπερτονίζει το παρόν, να επαναφέρει το παρελθόν με τον τόσο πειστικά ψευδή του τρόπο και να δημιουργεί χρονικές αντιμεταθέσεις υπερτονίζοντας την αίσθηση του χρόνου με ένα τρόπο εκρηκτικό για τον συναισθηματικό μας κόσμο, την μνήμη μας, την ακοή μας. Με την αίσθηση που δεν μπορεί να ψεύδεται όπως η όραση. Οι μη οπτικές της εικόνες είναι φαντασιακές ψυχικές καταστάσεις ικανές να μας βυθίσουν μέσα τους με ένα μοναδικό και επικίνδυνο τρόπο, όπως ένας έρωτας που δεν ξέρουμε από πού προέρχεται και γι' αυτό τον φοβόμαστε. Δυσπιστούμε τότε και τον διακόπτουμε, όπως πολύ συχνά όλοι κλείνουμε το ραδιόφωνό μας.

Το ραδιόφωνο αποκαλύπτει το ψέμα των κατηγοριών του χρόνου, την αλήθεια του, την ενιαία υπόστασή του, την συνεχή ροή του παρελθόντος μέσα στο παρόν, την αδιάκοπη παρουσία του, τη γοητευτική επαφή του παρόντος με αυτό που ονομάζουμε μέλλον. Το ραδιόφωνο βρίσκεται πολύ βαθιά μέσα στο παρόν, υπόσχεται το μέλλον, αποκαλύπτει την αιωνιότητα του παρελθόντος, την καύση μέσα από την οποία το μέλλον μας γίνεται παρελθόν, την ενέργεια που περικλείει αυτή η καύση, τη στιγμή της αλήθειας του χρόνου όπου το παρελθόν και το παρόν και το μέλλον καταργούνται χάρη της ενοποίησής τους. Το ραδιόφωνο ενοποιεί τις διαστάσεις του χρόνου, καταργώντας τις. Το ραδιόφωνο καταργεί το χρόνο αποθεώνοντας την αίσθησή του. Το ραδιόφωνο ακούει τα βήματα του χρόνου, να πλησιάζει λικνιστικά ο ήχος, η βεβαιότητα μιας άλλης παρουσίας κάπου αλλού μέσα στο χώρο, η βεβαιότητα της απεραντοσύνης του χώρου, μας αποκοιμίζει τρυφερά όπως προσπαθούν να είναι όλες οι φωνές των παρουσιαστών, που αγαπάμε πιο πολύ όταν έχουν δώσει πειστικές απαντήσεις στο ερώτημα της ζωής και του θανάτου. Το ραδιόφωνο, αυτός ο τρυφερός μας φίλος, ζει και κινείται αποσιωπώντας την σιωπή, ζει και κινείται μέσα σε μια πάλη που όλοι κάνουμε με το φόβο. Του θανάτου. Γιατί ο θάνατος είναι ο μεγάλος κυρίαρχος του χρόνου. Ο φόβος του παραμονεύει στη σιωπή. Ο θάνατός μας είναι η μέγιστη σιωπή. Ο θάνατος είναι αυτός που καταργεί οριστικά και αμετάκλητα την αίσθηση του χρόνου, τον φόβο του θανάτου, ένα φόβο που αυτός δημιουργεί. Απόδειξη πως η τράπουλα που παίζουμε είναι σημαδεμένη με το βλέμμα Του.

Ωστόσο αν ο θάνατος μας απειλεί με το φόβο του κάθε στιγμή, αν η σιωπή μας

δημιουργεί έντονο το συναίσθημα της διαρκούς παρουσίας του, ο χρόνος αυτός ο αδελφικός του φίλος, επιβιώνει του θανάτου δημιουργώντας μια αίσθηση αθανασίας. Αυτό είναι που δείχνει το ραδιόφωνο, η πηγή της μαγείας του, η γοητεία του και η δύναμή του: αυτή η αποκάλυψη της σχέσης που έχει, της περίπλοκης, ο χρόνος με το θάνατο, της διπλής φύσης του χρόνου: όλο μας φέρνει κοντά κι όλο μας κρατάει μακριά απ' το θάνατο. Μια αίσθηση τόσο πολύ ισχυρή, που μπορεί να δώσει μόνο το ραδιόφωνο.

Ο θάνατος «υπάρχει» ως αναπόφευκτος στο μέλλον. Ο θάνατος υπάρχει ως φόβος στο παρόν. Ο θάνατος υπάρχει ως απειλή στο παρελθόν. Μια απειλή που ξεπεράσαμε και αυτό αγαπάμε πολύ από το παρελθόν. Το παρελθόν που είναι όμως το σώμα του φόβου του θανάτου. Από κει εξαπλώνεται ο φόβος μας, εκεί βρίσκεται η «γνώση» του θανάτου, η πηγή του φόβου μας: στην ιστορία.

Ο χρόνος είναι η απειλή και η σωτηρία μας. Η κοινωνία είναι αποτέλεσμα αυτού του φόβου. Πάνω στο φόβο δομείται, αυτό το φόβο διαχειρίζεται κι αυτός ο φόβος είναι η δύναμη, η εξουσία της. Όσο θα υπάρχει ο φόβος δεν θα υπάρξει καμιά κοινωνία χωρίς εξουσία. Η εξουσία είναι η ουσία της κοινωνίας. Η επικοινωνία είναι η αμνήστευση αυτού του φόβου. Η επικοινωνία διεξάγεται λοιπόν μέσα στο χώρο της εξουσίας. Η επικοινωνία είναι εξουσία. Η επικοινωνία είναι μια προσπάθεια να εξουσιάζουμε τη ζωή μας. Η κοινωνία είναι η οργάνωση αυτής της εξουσίας. Η επανάσταση είναι πάντα μια προσπάθεια να εξουσιάσουμε το θάνατο. Επαναστατούν όσοι ούτε θέλουν, ούτε φοβούνται να πεθάνουν. Επαναστατούν όσοι θέλουν με την προσωπική τους, την μοναδική κι ανεπανάληπτη παρουσία να δώσουν ένα ισχυρό ράπισμα στο πρόσωπο του θανάτου. Επαναστατούν όσοι θέλουν να νικήσουν το θάνατο και δεν βρήκαν άλλους τρόπους να το εκδηλώσουν. Κι όσοι επαναστατούν, επαναστατούν ενάντια στο φόβο του θανάτου.

Πάνω σ' αυτό το φόβο στήνεται η δύναμη του ραδιοφώνου, η εξουσία του, ο δικός του ο ερωτικός, ο δίκαιος, ο καθολικός πλούτος, ο σκοτεινός, ο απίστευτα θεραπευτικός του ρόλος.